

terms of installation and use of specialized lighting and sound signal equipment. These measures are condition by the fact that despite being well regulated in this area there have been quite a few cases of unauthorized installation and use of the abovementioned equipment which results in the violation of regular traffic regime and cause traffic accidents.

The article presents peculiarities of conducting expert investigations into lighting and sound devices installed in vehicles to determine whether they can be regarded as specialized signal equipments.

Keywords: specialized signal equipment, lighting and sound devices, light-emitting diode.

УДК 343.98:331.45

Д. І. Фокін, завідувач сектору Харківського НДІСЕ,
В. Т. Чупрун, судовий експерт Харківського НДІСЕ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОБСТАВИН НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДІЯЛЬНІСТЮ У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Проаналізовано сутність і особливості військової праці, визначено сфери її застосування. Показано, що військова праця є важливою частиною сукупної суспільної праці, її специфічна підсистема має загальну із працею фізіологічну основу, хоча й не належить до сфери матеріального виробництва. Результатом військової праці є суспільний товар – військова послуга. Розглянуто особливості досліджень обставин нещасних випадків, пов'язаних із діяльністю у воєнній сфері.

Ключові слова: військова праця, воєнна сфера, безпека військової служби, охорона праці, судовий експерт, дослідження, причина, наслідки.

Праця в соціально-філософській літературі традиційно визначається як доцільна, соціально корисна діяльність людини, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей, а так само їх збереження й захист. Невід'ємною частиною сукупної суспільної праці, її специфічною підсистемою, яка має загальну із працею фізіологічну основу, хоча й не належить до сфери матеріального виробництва, є *військова праця*, що характеризується ознаками доцільності й суспільної потреби. Результатом військової праці є суспільний товар «військова послуга»¹.

Праця військовослужбовців як специфічний вид праці має свої особливості. До них належать:

- виконання суто військових функцій;
- мобільність, тривалість, інтенсивність і напруженість діяльності;
- підвищений ризик для життя;

¹ Див.: *Ананьїн В. О.* Філософсько-соціологічні проблеми миру, війни та армії / В. О. Ананьїн. — К. : Вид-во КВІУЗ, 1996. — 112 с.

— специфічні вимоги до стану здоров'я, фізичних даних, віку й психіки людини;

— законодавче обмеження прав і свобод військовослужбовців.

Найважливішими сферами застосування військової праці виступають:

— ведення бойових дій щодо захисту держави;

— охорона державного кордону;

— несення бойового чергування;

— бойова підготовка;

— експлуатація й обслуговування бойової техніки, зброї та ін.¹

У час свого становлення як самостійної держави Україна зробила перші кроки в напрямку збереження життя та здоров'я своїх громадян, розпочавши створення власної нормативно-правової бази прийняттям Закону України «Про охорону праці». Одним із заходів держави, спрямованих на збереження життя та здоров'я громадян під час проходження військової служби, було прийняття постанови Верховної Ради України «Про державний нагляд за безпечним веденням робіт на підприємствах, в установах, організаціях і у військових частинах військових формувань та органів внутрішніх справ і Служби безпеки України» та постанови Кабінету Міністрів України про заходи щодо виконання цієї постанови², де передбачувалось формування самостійних органів державного нагляду за охороною праці в Міністерстві оборони України.

На сьогодні органи державного нагляду за охороною праці Міноборони України функціонують у складі:

— Управління державного нагляду за охороною праці Міноборони України – головного органу державного нагляду за охороною праці Міноборони України;

— відділів державного нагляду за охороною праці, які дислоковані в містах Львів, Одеса, Вінниця, Севастополь.

Управління державного нагляду за охороною праці Міноборони України є структурним підрозділом апарату Міноборони України, призначеним для здійснення державного нагляду за безпечним веденням робіт військовослужбовцями, організації охорони праці в Міноборони України та Збройних Силах України (далі – ЗСУ), координації, удосконаленню та контролю за цією роботою в органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, військових навчальних закладах, установах і органі-

¹ Див.: *Корольчук М. С.* Психофізіологія діяльності : підручник для студ. вищ. навч. закладів / М. С. Корольчук. — К. : Ельга, Ніка-Центр, 2003. — 400 с.

² Див.: Про державний нагляд за безпечним веденням робіт на підприємствах, в установах, організаціях і у військових частинах військових формувань та органів внутрішніх справ і Служби безпеки України» від 23 червня 1995 р. № 244 // Відом. Верхов. Ради України. — 1995. — № 23. — Ст. 187; Про заходи щодо виконання постанови Верховної Ради України від 23 червня 1995 р. № 244 : постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 1995 р. № 608 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/608-95-п>.

заціях ЗСУ та підприємствах, які належать до сфери управління Міноборони України¹.

Слід відмітити, що органи державного нагляду за охороною праці Міноборони України ведуть відлік своєї історії з 8 лютого 1938 р. та є продовжувачами традицій фахівців військового котлонагляду.

Стан військової служби, який забезпечує захищеність військовослужбовців, місцевого населення й навколишнього середовища від загроз, що виникають при здійсненні діяльності збройними силами, у нормативно-правовій і науково-технічній літературі з питань безпеки життєдіяльності визначається як *безпека військової служби* (далі – БВС)². Безпека військової служби є однією зі складових безпеки життєдіяльності.

Забезпечення БВС – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, морально-психологічних, медичних, екологічних та інших заходів, що підтримує умови БВС і забезпечує на цій основі реалізацію життєво важливих інтересів військовослужбовців, запобігає заподіянню шкоди життю, здоров'ю та майну місцевого населення, навколишньому природному середовищу при здійсненні повсякденної діяльності збройних сил. У вузькому сенсі вона передбачає цілеспрямовану діяльність органів військового управління й посадових осіб щодо виконання вимог національного законодавства, наказів або інших нормативних актів Міноборони України, спрямованих на збереження життя та здоров'я військовослужбовців, організацію безпечних умов усіх видів життєдіяльності військ, а також аналізування, прогнозування й обмеження факторів, які є причиною загибелі та травматизму особового складу при виконанні обов'язків військової служби.

Організація БВС, у тому числі охорони праці, у ЗБУ в цілому та кожній конкретній військовій частині характеризується:

— нормативно-правовою базою, що регламентує організацію БВС (закони України, загальновійськові статuti ЗСУ, накази та директиви Міністра оборони України щодо питань БВС і охорони праці в ЗСУ);

— наказами, що відпрацьовуються у військових частинах, котрі визнають відповідальність посадових осіб із забезпечення БВС, заходи щодо організації БВС і охорони праці;

— діяльністю посадових осіб (командного складу), основна спрямованість якої полягає в:

а) забезпеченні дотримання правил поведження зі зброєю та боєприпасами, що у свою чергу передбачає:

— тверде знання підлеглими характеристик своєї зброї;

— знання та дотримання правил і заходів безпеки при поводженні зі зброєю та боєприпасами, які регламентовані вимогами настанов, керівництв, інструкцій;

¹ Див.: Офіційна веб-сторінка Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua>.

² Див.: Безпека військової служби [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/...>

— виключення можливості загибелі або поранення військовослужбовця під час виконання бойових завдань, бойового чергування, вартової і гарнізонної служби, на навчальних заняттях, стрільбах та ін.;

б) контролі дотримання правил техніки безпеки під час експлуатації техніки, озброєння та проведення господарських робіт, що забезпечується:

— правильною організацією внутрішньої служби;

— твердим знанням особовим складом матеріальної частини озброєння й техніки, правил їх експлуатації, ремонту, обслуговування та зберігання;

— утриманням у справному стані озброєння й техніки, засобів обслуговування та ремонту;

— дотриманням вимог нормативних документів, керівництв і настанов;

— твердим знанням і точним виконанням установлених правил і заходів техніки безпеки.

Аналізування експертної практики Харківського НДІСЕ свідчить про те, що за останній період збільшилась кількість надходжень постанов щодо дослідження обставин нещасних випадків, пов'язаних з діяльністю у воєнній сфері.

На перший погляд наведений факт пов'язаний з: а) наявністю певних особливостей військової праці; б) активізацію діяльності органів з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері. Але більш докладне вивчення стану БВС і охорони праці в ЗСУ показало наступне.

На БВС впливають різноманітні фактори. Одним з них є недостатня правова регламентація забезпечення БВС та охорони праці. Спеціального закону щодо БВС не існує. Але в ЗСУ є низка нормативно-правових актів, які зобов'язують командирів (начальників), інших посадових осіб уживати заходів з БВС і охорони праці. Окремі положення щодо цього закріплені в Статуті внутрішньої служби ЗСУ (далі – Статут). Так, статті 13 та 59 Статуту передбачають обов'язки кожного військовослужбовця, і командира в тому числі, додержуватися вимог безпеки. До переліку посадових осіб, на яких Статутом покладено спеціальний обов'язок щодо забезпечення БВС, включено майже весь командний склад військової частини. За змістом обов'язків до питань БВС віднесено в основному вимоги безпеки при поводженні зі зброєю, роботі з технікою та озброєнням. Інші аспекти безпеки в Статуті визначено у вигляді загального завдання щодо збереження здоров'я військовослужбовця¹.

Аналізування нормативно-правових документів стосовно БВС і охорони праці в ЗСУ показує, що в них недостатньо чітко сформульовані: завдання, які треба вирішувати; правові основи регулювання; принципи забезпечення; напрямки вдосконалення.

У сучасних публікаціях з цієї тематики практично відсутнє поняття «безпека військової діяльності». Більшість авторів акцентують увагу лише на проблемах БВС, під якою вони пропонують розуміти тільки безпеку військовослужбовців, що, на наш погляд, не є коректним, оскільки учасниками

¹ Див.: Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 22–23. — Ст. 194.

військової діяльності є також об'єкти військової техніки, озброєння й військова техніка, навколишнє природне середовище й населення, яке проживає поруч з військовими об'єктами та може піддаватися впливу шкідливих і небезпечних факторів під час проведення заходів військової діяльності¹.

Вирішення питань безпеки в будь-якій сфері діяльності передбачає коректне й чітке формулювання конкретних завдань та можливість і реальність їх розв'язання. Воно має бути спрямоване на попередження реалізації потенційних небезпек, а також на створення умов, що забезпечують стабільне й безпечне функціонування даного виду діяльності. Недостатня визначеність і неповнота положень про БВС свідчать про необхідність розроблення єдиного нормативного акта щодо БВС у ЗСУ.

Науково-технічна революція у воєнній сфері вплинула на всі види зброї, бойової техніки, управління й організації військ, системи тилового та технічного забезпечення, навчання й виховання військовослужбовців. Але трансформаційні процеси, які відбуваються в нашому суспільстві, та економічні проблеми не можуть не позначитися на характері військової праці.

За даними 2012 р., ЗСУ налічують 184 тис. осіб, з них до 139 тис. військовослужбовців, і залишаються п'ятою за розміром армією Європи. Слід, однак, підкреслити, що військові частини ЗСУ утримуються в скороченому складі – від 10 до 50 % необхідної штатної чисельності, що поза всяким сумнівом перешкоджає їх повноцінній бойовій підготовці. В українській армії лише 43 % військових частин від загальної чисельності ЗСУ є бойовими, інші ж виконують допоміжні функції, у той самий час у сусідніх країнах – Польщі, Румунії та Туреччині – бойові частини становлять 76, 71 і 68 % відповідно.

У 2013 р. фінансування Міноборони України скорочено на мільярд гривень і заплановано в розмірі 15,3 млрд грн (менше 2 млрд дол.), тоді як, наприклад, військовий бюджет Польщі становить 8,6 млрд дол., а Румунії – 3,4 млрд (при тому, що чисельність румунської армії вдвічі менша за нашу). Україна планує витратити на одного свого військовослужбовця в п'ять разів менше, ніж Росія і в 30 разів менше ніж Польща.

Нині на озброєнні військових формувань в основному знаходяться зразки озброєння й військової техніки застарілих типів, з майже вичерпаним ресурсом (терміном) експлуатації. За даними експертів лише 24 % літаків, 36 % вертольотів і 7 % кораблів та суден забезпечення є технічно справними². Цей факт свідчить про їх недостатню надійність, що у свою чергу призводить до наявності та виникнення небезпечних (шкідливих) факторів при їх застосуванні, експлуатації, обслуговуванні й ремонті.

Безпека особового складу залежить не тільки від ступеня надійності озброєння та військової техніки, а й від рівня кваліфікації людей і організа-

¹ Див.: Шамілов Д. Р. Про безпеку військової діяльності / Д. Р. Шамілов, С. В. Барашкін, Ю. О. Сікорський [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://archive.nbuv.gov.ua/...](http://archive.nbuv.gov.ua/)

² Див.: Армія України – довгоочікувана реформа чи примітивне скорочення? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.spu.in.ua/ua/vlada/...](http://www.spu.in.ua/ua/vlada/)

ції служби. За оцінками фахівців, причинами 80 % усіх аварій є помилкові дії особового складу. Будь-який об'єкт військової техніки та оточуюче його середовище є системою «людина – машина – довкілля», де в єдиний комплекс об'єднані зброя й технічні засоби, особовий склад і навколишнє середовище, які взаємодіють між собою.

Недостатність фінансування підготовки ЗСУ негативно впливає на рівень навченості військовослужбовців військових частин і військових навчальних закладів, працівників установ і організацій ЗСУ та підприємств, які належать до сфери управління Міноборони України. Військова практика показує, що найбільш травмонебезпечними є підрозділи тилового та технічного забезпечення, особовий склад підрозділів навчальних центрів і полігонів. Такий стан справ в основному спричинено:

- малою чисельністю означених підрозділів;
- великою кількістю і різноманіттям завдань, які виконуються;
- застарілістю засобів матеріально-технічного забезпечення й/або їх відсутністю;
- низьким рівнем підготовки посадових осіб (командного складу) щодо організації та забезпечення БВС, у тому числі з питань охорони праці;
- низьким рівнем, а то й відсутністю проведення занять з тактико-спеціальної та спеціальної підготовки зазначених підрозділів;
- недостатнім рівнем проведення навчання з питань охорони праці.

У бойових підрозділах і підрозділах бойового забезпечення, які в міру можливості займаються бойовою підготовкою, несенням бойового чергування, вартової та гарнізонної служби, що суворо регламентується статутами, настановам, керівництвами, курсами стрільб і водіння, нещасні випадки трапляються набагато рідше.

Зазначене вказує на те, що кардинального поліпшення стану охорони праці у воєнній сфері (БВС) найближчим часом не передбачається. У зв'язку з цим постає нагальна необхідність у визначенні особливостей експертних проваджень щодо досліджень обставин нещасних випадків, пов'язаних з діяльністю у воєнній сфері. Їх аналізування показало наступне.

При вирішенні експертних питань, зумовлених обставинами виникнення нещасних випадків, пов'язаних з діяльністю у воєнній сфері, застосовуються загальнометодологічні експертні теорії ідентифікації, діагностики та ситуалогії. Довід проведення судових інженерно-технічних експертиз свідчить, що ними майже не розв'язуються суто ідентифікаційні, діагностичні чи ситуаційні завдання. Як правило, елементи кожного із зазначених основоположних методів присутні в підходах щодо вирішення питань судової експертизи в галузі безпеки життєдіяльності та охорони праці. При цьому одним із прийомів ведення експертного дослідження може бути застосування різних елементів основоположних методів.

Суттєвою особливістю експертних проваджень щодо встановлення обставин нещасних випадків, пов'язаних з діяльністю у воєнній сфері, є проведення нормативістських досліджень, під якими розуміється встановлення

відповідності або невідповідності певних дій нормативним актам (правилам). Такі дослідження виконуються також для відповіді на самостійні (окремі) питання, поставлені перед судовим експертом.

Знову ж таки практика показує, що значна частка змісту висновку експертного провадження належить саме цим дослідженням, при проведенні яких необхідна кореляція основоположних методів судової експертизи відносно відомчої нормативно-правової бази з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності у війсьній сфері. Як приклад можна навести таке. У НПАОП 0.00-1.01-07¹ визначено, що:

« ... 1.3. Дія цих Правил не поширюється на:

– вантажопідіймальні крани, машини, вантажозахоплювальні органи, пристрої і тару військового спеціального призначення, що перебувають в експлуатації у Збройних Силах України...».

Судово-технічна експертиза, яка призначається за дорученнями органів досудового слідства чи суду, виявляє й досліджує з технічної точки зору певний вид небезпеки щодо дотримання (виконання) вимог чинних нормативно-правових актів або дії непередбачених нормами явищ техногенного характеру та оцінює обставини утворення її наслідків. Основою предмета цих видів досліджень є встановлення причинності, що відображається у взаємодії явища як об'єкта з наслідком. Причинно-наслідкова залежність між діями та явищами в події має загальний характер, оскільки спостерігається в усіх без винятку явищах природи та суспільства².

Згідно з абз. 3 п. 2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі – Інструкція) судовому експерту забороняється самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, і вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно³. Тому при збиранні матеріалів для формування кримінального провадження органам з нагляду за додержанням законів у війсьній сфері необхідно звертати увагу на наявність документів, що відпрацьовуються у військових частинах, котрі визначають відповідальність посадових осіб із забезпечення БВС, заходи щодо організації БВС, а саме:

— програми та план-конспекту вступного інструктажу, програми первинного інструктажу, положення, інструкції, посадові обов'язки та інші

¹ Див.: Правила будови і безпечної експлуатації вантажопідіймальних кранів : НПАОП 0.00-1.01-07 : наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 18 червня 2007 р. № 132 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pravila-budovi-i-bezpechnoyi-ekspluatatsiyi-vantazhopidiimaln-nor5076.html>.

² Див.: *Соколовский З. М.* Экспертное исследование причинной связи по уголовным делам : метод. пособие / З. М. Соколовский. — К. : РИО МВД УССР, 1979. — 47 с.

³ Див.: Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу МЮ України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5) // Офіц. вісн. України. — 2013. — № 3. — С. 297.

нормативні документи з охорони праці, що діють у межах військової частини;

— навчальних програм навчання з питань охорони праці та екзаменаційні білети перевірки знань;

— перелік професій і посад працівників, які звільняються від повторного інструктажу, після погодження його з органами державного нагляду за охороною праці;

— перелік робіт із підвищеною небезпекою, що проводяться військовою частиною;

— документацію дозвільного характеру на виконання робіт підвищеної небезпеки та експлуатації (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки;

— призначення осіб, відповідальних за безпечну експлуатацію виробничих будівель, споруд, механізмів і устаткування;

— поіменні списки працюючих, які підлягають обов'язковим періодичним медичним оглядам;

— акти введення в дію після будівництва (виготовлення) або реконструкції, капітального ремонту тощо виробничих будівель, споруд, машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів і відповідність їх вимогам нормативно-правових актів з охорони праці;

— копії наказів щодо організації роботи з охорони праці, стажування та звільнення від проходження стажування осіб, які приймаються на роботу чи переміщуються на інше робоче місце та ін.

Після надання зазначеної необхідної інформації судовий експерт може відповісти на питання, сформульовані в постанові особи (органу), що призначила експертизу.

Логіко-гносеологічну структуру майже всіх досліджень у рамках судових інженерно-технічних експертиз, у першу чергу в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності, у тому числі пов'язаних з діяльністю у воєнній сфері, може бути зведено до відповіді на такі універсальні питання:

1. Які технічні та організаційні причини виникнення досліджуваного випадку?

2. Вимоги яких нормативно-правових актів з охорони праці регламентують дії осіб, причетних до події, що розглядається?

3. Які вимоги нормативно-правових актів з охорони праці не були дотримані?

4. Недотримання яких вимог нормативно-правових актів знаходилося у причинно-наслідковому зв'язку з подією, що виникла, та її негативними наслідками? Чи була технічна можливість запобігти настанню досліджуваного випадку, що для цього треба було здійснити?

Експерта практика Харківського НДІСЕ показала наступне. Судовому експерту за спеціальністю 10.5 «Дослідження причин та наслідків порушень вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці» для створення (формування) оперативно-інформаційної моделі, на основі якої з технічної точки зору уточнюються обставини досліджуваного випадку, організаційні та технічні причини його виникнення й у подальшому встановлюються причинно-на-

слідкові зв'язки, відступлення від вимог нормативно-правових актів, які були допущені та привели до негативних явищ, подій, що мали місце у воєнній сфері, недостатньо знань тільки в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності. Необхідні додаткові спеціальні знання. Знання й розуміння сутності діяльності у воєнній сфері, основних понять і визначень БВС сприяють ефективному вирішенню основного завдання судового експерта – здійснення судово-експертної діяльності на принципах законності, незалежності, об'єктивності й повноти дослідження для більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики.

Кінцевою метою визначення особливостей судово-експертних досліджень причин і обставин виникнення надзвичайних ситуацій у воєнній сфері має бути розроблення окремої методики проведення судової інженерно-технічної експертизи в даному напрямку. Використання такої методики дасть змогу судовому експерту виконувати дослідження щодо визначення найважливіших обставин і організаційно-технічних причин виникнення надзвичайних ситуацій у воєнній сфері та виявлення причинно-наслідкових зв'язків для об'єктивного доведення слідством і судом на основі висновків судової експертизи причетності підозрюваних осіб до правопорушень.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ, СВЯЗАННЫХ С ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В ВОЕННОЙ СФЕРЕ

Фокин Д. И., Чупрун В. Т.

Проанализированы сущность и особенности воинского труда, определены сферы его применения. Показано, что воинский труд является важнейшей частью совокупного общественного труда, его специфическая подсистема имеет общую с трудом физиологическую основу, хотя и не относится к сфере материального производства. Результатом воинского труда выступает общественный товар – военная услуга. Рассмотрены особенности исследований обстоятельств несчастных случаев, связанных с деятельностью в военной сфере.

Ключевые слова: воинский труд, военная сфера, безопасность воинской службы, охрана труда, судебный эксперт, исследование, причина, следствия.

TOPICAL ISSUES OF FORENSIC EXPERT INVESTIGATIONS INTO THE CIRCUMSTANCES OF ACCIDENTS IN MILITARY SPHERE

Fokin D. I., Chuprun V. T.

The article analyzes the essence and peculiarities of military labor and defines the spheres of its application, it shows that military labor is an important component in the aggregate social labor being its specialized subsystem and sharing its physical foundation while outside the material production sphere. Military labor produces a public good – military service. The article deals with investigating into the circumstances of accidents in military sphere.

Keywords: military labor, military sphere, safety in military service, labor safety, forensic expert, investigation, cause, effect.